ZALTBOMMELS KAMERKOOR

ZONDAG 16 NOVEMBER 2025

14.00 UUR EN 16.00 UUR IN DE WINTERKERK VAN DE SINT-MAARTENSKERK, KERKPLEIN 1 ZALTBOMMEL

Concert In Tenebris Lux

Veel kamerkoren zingen regelmatig een requiem. Veelal in het Latijn. Ook als zij niet religieus georiënteerd zijn. Waarom zou dat zijn?
Het lijkt mij dat de emoties over leven en dood daar een grote rol in spelen. Elk mens krijgt vroeg of laat in het leven te maken met overlijdens. Soms heel verdrietige van een kind. Soms komt er abrupt een einde aan een (jong) leven. Maar ook bij het verwachte overlijden van een ouder op leeftijd spelen emoties een belangrijke rol.
Requiems kunnen mensen raken. Onuitgesproken zaken kunnen een plekje krijgen. Verdriet kan in tonen worden omgezet. Verwerking maar ook hoop voor de toekomst kan besloten zijn in klanken. Dat maakt het voor zangers een dankbaar element, of zij nu professioneel of, zoals bijna alle koren, amateur zijn. Wat is het mooi om je eigen emoties in het zingen te kunnen leggen zodanig dat ook anderen, de luisteraars, daardoor geraakt kunnen worden.
Kernstuk van ons korte concert vandaag is het Requiem van Rheinberger. Niet zeer bekend maar daarom extra bijzonder. Tweede bijzonderheid is de keuze voor de Winterkerk in de Sint-Maartenskerk. Niet eerder is hier een openbaar concert gegeven met begeleiding op het kabinetorgel. De beslotenheid van deze ruimte sluit aan op de fijngevoelige muziekkeuzes rondom het thema schemering en avondlicht.

Namens dirigent en koorleden wens ik u een mooi concert.
Hans de Wit, voorzitter

Programma

Hensel-Mendelssohn, F.	Abendlich schon rauscht der Wald
Schubert, F.	Das Abendrot
Brahms, J.	In stiller Nacht
Mendelssohn, F.	Hebe deine Augen auf (Terzetto, Die Engel uit Elias)

Intermezzo (orgel)

Mendelssohn, F.	Präludium in G

Mendelssohn, F.	Verleih uns Frieden gnädiglich
Mendelssohn, F.	Auf ihrem Grab
Rheinberger, J.G.	Friede

Intermezzo (orgel)

Rheinberger, J.G.	Präludium in C

Rheinberger, J.G. Requiem in d-klein, Opus 194

- Introitus et Kyrie/Requiem Aeternam
- Tractus
- Offertorium
- Hostias
- Sanctus
- Benedictus
- Agnus Dei et Communio

Reger, M. Nachtlied

Toelichting en teksten

Fanny Hensel-Mendelssohn Bartholdy (1805 –1847) was de zus van Felix Mendelssohn. Fanny was zelf een getalenteerd pianiste en componiste, die ondanks de maatschappelijke beperkingen van haar tijd een indrukwekkend oeuvre naliet. Ze schreef honderden liederen en pianostukken. Met haar broer deelde ze een hechte muzikale band; ze inspireerden en ondersteunden elkaar, en Fanny was voor Felix vaak een belangrijke eerste luisteraar.

Abendlich schon rauscht der Wald is door Fanny aan het eind van haar korte leven gecomponeerd. Het werd ook wel een afscheidslied genoemd. Het beschrijft een verstilde sfeer in het bos waarin de schemering overgaat in de avond.

Abendlich schon rauscht der Wald

Abendlich schon rauscht der Wald aus den tiefsten Gründen,

droben wird der Herr nun bald an die Sterne zünden

Wie so stille in den Schlünden,
abendlich nur rauscht der Wald.

Alles geht zu seiner Ruh, wie die Welt verbrause,

schauernd hört der Wandrer zu, sehnt sich tief nach Hause,

Hier in Waldes grüner Klause, Herz, geh' endlich auch zur Ruh.

Avondlijk reeds ruist het woud uit de diepste dalen,

boven laat de Heer vertrouwd gauw weer sterren stralen,

en de stilte blijft diep dralen, avondlijk slechts ruist het woud.

Alles zoekt nu zacht zijn rust, geen geluid blijft hangen,

wie het hoort rilt onbewust, gaat naar huis verlangen,

hier in deze groene gangen, hart, ga eind'lijk ook ter rust!

De Oostenrijkse componist **Franz Schubert** (1797-1828) werd door Franz Liszt wel ‘de meest poëtische componist ooit’ genoemd. Schubert geldt als een sleutelfiguur in de vroege romantiek en componeerde in zijn korte leven honderden werken, waaronder ruim 600 liederen, kamermuziek en symfonieën. Zijn muziek heeft aanzienlijke invloed gehad op componisten na hem. Onder meer op negentiende-eeuwse componisten als Mendelssohn, Schumann, Liszt en Brahms.

Das Abendrot is een kort, rustig lied dat de rust en melancholie van de ondergaande zon verklankt. Met eenvoudige maar warme harmonie schetst het een intieme sfeer van avondlijke bezinning.

Das Abendrot

Der Abend blüht, der Westen glüht!
Wo bist du holdes Licht entglommen?
aus welchem Stern herabgekommen?

Ein lichter Brand flammt See und Land,
es lodern in dem roten Scheine
die Fluren rings und rings die Hayne.

Es mahlt der Strahl das liebe Thal, das
sie bewohnt der Holden Holde,
mit Rosenglut und mattem Golde.

Geuß, Hesperus mit leisem Gruß
auf sie, den Inhalt meiner Lieder,
die schönsten deiner Rosen nieder.

Bewunderung und Huldigung
heischt nur das Schön, das ewig lebet,
weil Huld und Heiligkeit es hebet.

De avond bloeit, het westen gloeit!
Waar ben jij, lieflijk licht, ontstoken?
Van welke ster omlaag gedoken?

Er vlamt een brand op zee en land;
hoe gloeien in het licht, het rosse,
de velden all' en al de bossen.

De stralenval belicht het dal,
waarin zij woont, de gracieuste,
met rozengloed, de glorieuste.

Breng, Hesperus, met 'n zachte kus,
aan haar de boodschap van mijn zangen,
laat haar je mooiste rozen vangen.

Bewondering en huldiging
Slechts vergt het moois dat eeuwig voortleeft,
daar 't schroom en heiligheid een spoor geeft.

Johannes Brahms (1833-1897)
Johannes Brahms was een Duitse componist, pianist en dirigent. In zijn muziek verweeft hij de idealen van de romantiek met muziektradities uit het verleden. Hij is te beschouwen als de unieke schakel tussen het Weense klassieke tijdperk en het neoclassicisme. Door dit meesterschap werd hij de leidende Duitse componist van zijn tijd.

In stiller Nacht is een ingetogen volksliedbewerking die de droefheid van de nacht bezingt. De eenvoudige melodie en zachte harmonieën benadrukken stilte en weemoed.

In stiller Nacht

In stiller Nacht, zur ersten Wacht, ein Stimm' begunnt zu klagen,

der nächt'ge Wind hat süß und lind zu mir den Klang getragen.

Von herbem Leid und Traurigkeit ist mir das Herz zerflossen,

die Blümelein, mit Tränen rein hab' ich sie all' begossen.

Der schöne Mond will untergahn, für Leid nicht mehr mag scheinen,

die Sterne lan ihr Glitzen stahn, mit mir sie wollen weinen.

Kein Vogelsang noch Freudenklang man höret in den Lüften,

die wilden Tier' trauern auch mit mir in Steinen und in Klüften.

In de stille nacht, bij de eerste wacht, begint een stem te weeklagen.
De nachtelijke wind heeft de klanken zacht en lieflijk naar mij toe doen komen.
Mijn hart is van bitter leed, en verdriet

uit mij weggevloeid.
Ik heb de bloemetjes allemaal met zuivere tranen begoten.

De schone maan zal ondergaan, mag niet meer schijnen vanwege het leed.
De sterren houden op met glanzen. Ze willen met mij wenen.
Geen gezang van vogels, noch vreugdeklanken hoort men in de lucht.
Ook de wilde dieren treuren met mij, in stenen rotsen en in kloven.

Felix Mendelssohn Bartholdy (1809–1847) was een Duits componist, dirigent, organist en pianist van de vroege romantiek. Zijn oeuvre omvat symfonieën, concerto's, liederen, orgel- en kamermuziek. Zijn muzikale talent kwam niet alleen uit hemzelf: ook zijn zus Fanny (zie pag.2) speelde een belangrijke rol binnen deze getalenteerde familie. In 1843 richtte hij samen met Schumann het Leipziger Conservatorium der Musik op.

Hebe deine Augen auf is een bekend "Engelsterzett" uit het oratorium Elias. Dit stuk, gecomponeerd in 1846, wordt uitgevoerd door drie vrouwenstemmen en is geïnspireerd door de Bijbelse woorden van Psalm 121: "Ik sla mijn ogen op naar de bergen, van waar komt mijn hulp?"

Hebe deine Augen auf

Hebe deine augen auf zu den bergen, von welchen dir hilfe kommt.

Deine hilfe kommt vom herrn, der himmel und erde gemacht hat.

Er wird deinen Fuß nicht gleiten lassen, und der dich behütet, schläft nicht.

Heft uw ogen op naar de bergen, vanwaar hulp tot u komt.
Uw hulp komt van de Heer, die hemel en aarde geschapen heeft.
Hij zal uw voet niet laten wankelen en Hij die u beschermt slaapt niet.

In Verleih uns Frieden gnädiglich maakt Mendelssohn gebruik van de door hervormer Maarten Luther in het Duits vertaalde tekst Da pacem Domine.

Verleih uns Frieden gnädiglich

Verleih uns Frieden gnädiglich, Herr Gott, zu unsern Zeiten!
Es ist doch ja kein andrer nicht, der für uns könnte streiten,
denn du, unser Gott, alleine

Geef ons genadig vrede, Heer God, in onze tijd.
Er is immers niemand anders die voor ons pal kan staan
dan U, onze God, alleen!

Auf ihrem Grab is het eerste deel van een gedicht van Heinrich Heine (1797-1856) dat in zijn nalatenschap is gevonden en op Heine's grafsteen is geschreven. Het gedicht beschrijft een romantische scène bij een begraafplaats.

Auf ihrem Grab

Auf ihrem Grab da steht eine Linde,
d'rin pfeifen die Vögel im Abendwinde,
und drunter sitzt auf dem grünen Platz
der Müllersknecht mit seinem Schatz.

Die Winde wehen so lind und so schaurig,
die Vögel singen so süß und so traurig:
Die schwatzenden Buhlen, die werden stumm,
die weinen und wissen selbst nicht warum.

Op haar graf staat een lindeboom,
daarin fluiten de vogels in de avondwind,
en daaronder zit op het groene grasveld
de molenaarsknecht met zijn geliefde.

De wind waait zo zacht en zo griezelig,
de vogels zingen zo zoet en zo droevig:
de kletsende geliefden worden stil,
ze huilen en weten zelf niet waarom.

Josef Gabriel Rheinberger (1839 – 1901) was een uit Liechtenstein afkomstige Beierse muziektheoreticus, muziekpedagoog en componist. Hij was al op jonge leeftijd een uitzonderlijk muzikaal talent. Toen hij nog maar zeven jaar oud was, was hij al organist van de parochiekerk van Vaduz, en het jaar daarop werd zijn eerste compositie uitgevoerd.
Rheinberger volgde zijn muziekopleiding in München, waar hij onder andere onderwijs volgde bij Franz Lachner. Gedurende de vijftiger jaren van de negentiende eeuw kon hij in zijn levensonderhoud voorzien door orgel te spelen. Van zijn hand ontstonden meer dan tweehonderd werken voor koor, orkest en solisten, waarbij zijn composities voor orgel tot zijn bekendere oeuvre horen. In 1867 huwde Rheinberger met de dichteres Franziska von Hoffnaaß.

Friede*

S’ist Friede! O wunderherer Segensklang,
wie schön’rer nimmer durch die Lande
von Gott beflügelt niederdrang,
gleich dreimal heil’gem Engelsang!
Des Hasses Glut, die riesig brannte,
sie sinkt in Asche, todesmüde, todesmüde, da lächelnd kommt der
weltverbrannte süße Friede!

S’ist Friede! Schon harren sein im Flaggenschmuck
der Straßen festbereite Reihen;
von allen Herzen weicht der Druck,
der sie mit scharfen Tränen schlug.
Sie horchen wie die Glocken weihen
den Heereston mit mächt’gem Liede.
Sein großes Reich will frisch erneu’n,
der König, der König Friede!

S’ist Friede! Und mit ihm hoffnungtragend
schwebt sein Sohn der Frühling tröstend nieder,
der uns die Totenfelder webt,
der Saatengrün, dass bald sich hebt,
aus Moder Garbense gen wieder.
Dass nun erstehe Liebesblüte, Liebesblüte,
auf euch ihr feindgesinnten Brüder, walte Friede!

S’ist Friede! O der du bist der Völker Hort:
umschling sie fest mit gold’nen Banden,
dass nimmermehr des Krieges Morden
steig dem grausen Höllenport
und die mit Palmen in den Händen
voll Jubel dir entgegen ziehen,
o biete deiner Gottheit Gruß
den Landen, des Himmels Friede!

**Geen bruikbare vertaling beschikbaar*

Requiem in D, opus 194

Het requiem behoort al eeuwen tot de meest geliefde genres in de klassieke muziek. De dodenmissen van bijvoorbeeld Mozart, Fauré, Verdi staan al jaren in de top van lijstjes van klassieke muziekliefhebbers.
Het Requiem van Rheinberger in D minor is anders dan eerder genoemde missen, door de afwezigheid van het Dies irae (Dag van de toorn). Ook ontbreekt het Pie Jesu (Barmhartige Jezus). De compositie van Rheinberger is daardoor beknopt en ingetogen. Zoals gebruikelijk bij een requiem bevat het traditionele liturgische teksten die reflecteren op de dood, het eeuwige leven en het gebed voor de zielen van de overledenen.

Introitus

Requiem aeternam dona eis, Domine; et lux perpetua luceat eis.
Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem.
Exaudi orationem meam; ad te omnis caro veniet.
Requiem aeternam dona eis, Domine; et lux perpetua luceat eis.

Heer, geef hen de eeuwige rust; en het eeuwige licht verlichte hen.U komt een lofzang toe, o God, in Sion, U moet een dankoffer gebracht worden in Jerusalem. Verhoor mijn gebed; tot U komt alle vlees. Heer, geef hen de eeuwige rust; en het eeuwige licht verlichte hen.

Kyrie

Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison

Heer, ontferm U. Christus, ontferm U. Heer, ontferm U.

Tractus

Absolve, Domine, animas omnium fidelium defunctorum ab omni vinculo delictorum. Et gratia tua succurente, Mereantur evadere judicium ultionis, Et lucis aeternae beatitudine perfrui.

Vergeef, o Heer, de zielen van alle gelovigen die zijn gestorven van elke band van zonde. En door uw genade die helpt, mogen zij het verdienen om te ontsnappen aan het oordeel van wraak, en mogen zij de gelukzaligheid van het eeuwige licht genieten.

Offertorium

Domine Jesu Christe, rex gloriae,

libera animas omnium fidelium defunctorum de poenis infernis et de profundo lacu.

Libera eas de ore leonis,
ne absorbeat eas tartarus, ne cadant in obscurum.

Sed signifer sanctus Michael repraesentat eas in lucem sanctam!
quam olim Abrahae promisisti et semini ejus.

Heer Jesus Christus, Koning van de heerlijkheid,

verlos de zielen van alle overleden gelovigen van de straffen der hel en uit de diepe poel.

Ontruk hen aan de muil van den leeuw, laat de afgrond hen niet verslinden, laat hen niet neerstorten in de duisternis.

Maar uw banierdrager, de Heilige Michaël, moge hen binnenleiden in het heilige licht dat Gij eertijds beloofd hebt aan Abraham en zijn zaad.

Hostias

Hostias et preces tibi, Domine, laudis offerimus;
tu suscipe pro animabus illis,
quarum hodie memoriam faciemus:
fac eas, Domine, de morte transire ad vitam.

Wij dragen U, o Heer, offers en lofgebeden op;

neem ze aan voor die zielen die wij heden gedenken:

doe hen, o Heer, overgaan van de dood naar het leven.

Sanctus

Sanctus, Sanctus, Sanctus. Dominus, Deus Sabaoth.
Pleni sunt coeli et terra gloria tua.

Osanna in excelsis.

Heilig, heilig, heilig, de Heer, de God der heerscharen.
Hemel en aarde zijn vol van uw heerlijkheid.

Eer en lof zij U in den hoge!

Benedictus

Benedictus qui venit in nomine Domini.	Gezegend, die komt in den naam des Heren.
Osanna in excelsis.	Eer en lof zij U in den hoge.

Agnus Dei

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: dona eis requiem. Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: dona eis requiem. Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: dona eis requiem sempiternam.	Lam Gods, dat de zonden van de wereld wegneemt: geef hen rust. Lam Gods, dat de zonden van de wereld wegneemt: geef hen rust. Lam Gods, dat de zonden van de wereld wegneemt: geef hen rust voor altijd en eeuwig.
Lux aeterna luceat eis, Domine cum sanctis tuis in aeternum, quia pius es. Requiem aeternam dona eis Domine: et lux perpetua luceat eis. Cum sanctis tuis in aeternum quia pius es.	Moge het eeuwige licht over hen schijnen, o Heer, met uw heiligen voor eeuwig, want U bent barmhartig. Geef hun eeuwige rust, o Heer; en moge het eeuwige licht over hen schijnen. Met uw heiligen voor eeuwig, want U bent barmhartig.

Max Reger (1873-1916)
De Duitse componist, pianist, organist en dirigent Max Reger zag op 19 maart 1873 het levenslicht in Brand, Beieren. Zijn muzikale opleiding begon al vroeg: op vijfjarige leeftijd leerde hij orgel, viool en cello van zijn vader en piano van zijn moeder.

Nachtlied is een rustige koorzetting die de stilte en vrede van de nacht uitdrukt. De zachte, vloeiende akkoorden geven een gevoel van troost en kalmte.

Nachtlied

Die Nacht ist kommen, drin wir ruhen sollen;
Gott walt's, zum Frommen nach sein'm Wohlgefallen,
daß wir uns legen in sein'm G'leit und Segen, der Ruh' zu pflegen.

Treib, Herr, von uns fern die unreinen Geister,
halt die Nachtwach' gern, sei selbst unser Schutzherr.
Schirm beid Leib und Seel', unter deine Flügel send' uns dein' Engel!

Laß uns einschlafen mit guten Gedanken,
fröhlich aufwachen und von dir nicht wanken;
laß uns mit Züchten unser Tun und Dichten zu dein'm Preis richten.

De nacht is gevallen waarin we moeten rusten;
God waakt over ons in zijn barmhartigheid,
opdat wij ons neervlijen en onder zijn zorg en zegen kunnen rusten.

Heer, verjaag de boze geesten ver van ons,
houd de wacht, wees onze beschermer!
Bescherm zowel lichaam als geest onder uw vleugels, zend ons uw engelen.

Laat ons inslapen met goede gedachten
vrolijk ontwaken en niet aan u twijfelen,
laat ons met tucht onze woorden en daden tot uw eer zijn.

Het **Zaltbommels Kamerkoor** bestaat meer dan 60 jaar en telt circa 30 enthousiaste leden. Ze komen grotendeels uit de Bommelerwaard, maar ook van daarbuiten.
Het koor zingt een gevarieerd repertoire, muziekstukken vanaf de vroege Renaissance tot moderne muziek, a capella of begeleid door een klein ensemble. Er staat zowel geestelijke als wereldlijke muziek op het repertoire, bekend en onbekend.
Componisten die de afgelopen jaren op het programma stonden zijn o.a.: 4 generaties Bach, Brahms, Duruflé, Elgar, Fauré, Händel, Haydn, De Klerk, Liszt, Maessen, Mendelssohn, Mozart, , Pärt, Purcell, Rolle, Rossini, Rutter, Sandström, Schubert, Sibelius, Sullivan en Vaughan Williams.
Dit alles gebeurt onder leiding van Ardaan Dercksen. De groepsdynamiek van een koor inspireert hem om te werken aan de samenklank en de ontwikkeling van de muzikale bagage. De plezierige, vertrouwde sfeer binnen het koor maakt dit mogelijk.

Koorleden
Sopranen: Heleen Duindam, Bep Groeneveld, Marjan Mos, Corrianne Talacua, Wikkie Vis, José Vullings.

Alten: Jessica Aarnink, Karen Andrews, Marika van Balken, Mirjam Bezemer, Herma Haaksema, Elzemiek Korteweg, Marjolein van Nieuwkasteele, Rijna Rozendaal, Mineke van Schijndel, Joke Verdegaal.

Tenoren: Rob de Boer, Jan Dekkers, Hans Flamman, Bernadetta van Loenhout, Henk Scheurwater, Jan Scheurwater, Jan van Schijndel.

Bassen: Rob Blom, Ronald Groen, Jan Albert de Haan, Arthur Renckens, Stijn van Rest, Lucas Vis, Kees Vugts, Hans de Wit, Huub van Woerden.

Ardaan Dercksen werd opgeleid als koor- en ensemblezanger in de rooms-katholieke en anglicaanse traditie. Na een uitstap in de richting van elektronische muziek keerde hij terug bij de koormuziek, die hem niet meer losliet. Sinds 2007 nam hij meerdere keren deel aan de Kurt Thomas Cursus. Hij blijft zich bekwamen als ensemblezanger en momenteel zingt hij bij Ribattuta Musica en Bachkoor Holland.
In 2008 begon hij aan zijn studie Koordirectie aan het Prins Claus Conservatorium in Groningen. Sinds 2010 dirigeerde hij meerdere kamerkoren en kerkkoren.
In 2015 vestigde hij zich in zijn geboorte- en korenstad Utrecht. Momenteel is hij dirigent van het Zaltbommels Kamerkoor, kerkkoor Voce Laetare in Hilversum, het Zeister Vrouwenkoor en het Zeister Mannenkoor. Ook valt hij regelmatig in als repetitor bij kamer- en oratoriumkoren. Directie- en zangervaring stellen hem in staat zijn koren te dirigeren, maar ook te scholen. De laatste jaren is Ardaan zich gaan ontwikkelen als componist: aanvankelijk als componist in de kerkmuziek, nu ook voor koren buiten de kerkelijke praktijk.

Foto: Michiel Nijstad

Foto: Jos Kuklewski

Dorien Schouten kreeg haar eerste orgellessen van Ko Zwanenburg. Aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag behaalde ze haar bachelordiploma's voor zowel orgel (2010) als kerkmuziek (2011). Daarna vervolgde Dorien haar opleiding aan de Universität der Künste te Berlijn. Daar behaalde ze in 2013 het diploma Diplomprüfung en het diploma Konzertexamen 'mit Auszeichnung'. Datzelfde jaar mocht ze voor het All of Bach-project van de Nederlandse Bachvereniging een aantal werken van Bach opnemen op het Reil-orgel in Kampen. Dorien laat het publiek graag kennis maken met nieuwe muziek, zowel solo als met ensembles. Ze voert ook graag barokmuziek uit, bij voorkeur op historische instrumenten of als continuospeler. Sinds december 2019 is ze cantor-organist van de Tuindorpkerk te Utrecht. Sinds 2023 is zij dirigent van het Brabants Kamerkoor.

ZALTBOMMELS KAMERKOOR

Meezingen?
Er is altijd ruimte binnen ons koor. We zijn met name op zoek naar hoge sopranen en tenoren, liefst met ervaring. De repetities vinden iedere woensdagavond plaats van 19.45-21.45 uur in de Gasthuiskapel te Zaltbommel. Tijdens een repetitie ben je van harte welkom om de sfeer in het koor te komen proeven.
Kijk ook eens op zaltbommelskamerkoor.nl of neem contact op met secretaris Huub van Woerden, telefoon 0627545666.

Volgende concerten
Zondag 15 maart 2026 om 16.00 uur in de St. Martinuskerk te Zaltbommel
De veertien Stonden, Hendrik Andriessen (1892-1981)

N.B. in 2027 bestaat het Zaltbommelskamerkoor 65 jaar, een jubileumjaar! Hou voor meer informatie onze website en de media in de gaten.

Met dank aan

Van Voorden Stichting

Drukwerk

Kaasjager
Makers van Communicatie

Redactie: Huub, Marjolein, Mineke, Mirjam en Rijna
Foto voorkant: Mirjam